



Recenzije

Bonaventura: Kako se različne umetnosti zvajajo na teologijo; O trojni poti. Prevod in spremna beseda Nena Bobovnik. Prevod treh katehez papeža Benedikta XVI. o Bonaventuru dr. Miran Špelič. Spremni esej Branko Klun. Zbirka Pergamenti 3. Ljubljana: Teološka fakulteta UL; Brat Frančišek, 2021. 171 strani, 10 €.

Znanstvenim obeležitvam osemstoletnice smrti velikega srednjeveškega učenjaka svetega Bonaventura, ki so po svetu potekale leta 2017, se je konec septembra 2021 pridružila tudi Ljubljana. (Razlog za zamik je bil v dveh možnih letnicah, ki ju postulirajo kot možen datum rojstva takrat še Janeza iz Fidance: 1217 ali 1221.) Na mednarodni znanstveni konferenci, ki je potekala med 30. septembrom in 1. oktobrom 2021 v sodelovanju Teološke in Filozofske fakultete UL, Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Inštituta za študije menišтва in kontemplativne znanosti ter rimskega kolegija sv. Bonaventura – Quarachi, je nastopilo petnajst domačih in tujih raziskovalcev, ki so osvetlili vidike tako Bonaventurove teološke, mistične in eksegetske misli kot njegove filozofije. Med predavatelji so bili Bill Short OFM, direktor Kolegija sv. Bonaventura v Rimu in profesor na Franciscan School of Theology v San Diegu, poznavalec zgodnjih frančiškanskih virov; teologinja Marianne Schlosser z dunajske univerze, ki je leta 2018 prejela nagrado Ratzinger Preis; in Lydia Schumacher z londonskega King's College, ki vodi projekt, podprt s strani ERC, »Authority and Innovation in Early Franciscan Thought (c. 1220–45)«. Kot sad konference je nedavno izšla monografija *Ut bon(aventurian)i fiamus: Studies in St. Bonaventure on the Occasion of the 800th Anniversary of his Birth* (ur. Nena Bobovnik, Jan Dominik Bogataj OFM in Miran Špelič OFM; Ljubljana – Rim: Quarachi, Založba UL).

Poleg konference je potekal tudi spremljevalni program. Bill Short je pripravil seminar dela s frančiškanskimi viri, kjer je s pomočjo izvirnih besedil (Čelanski, *Vita brevior*, *Legenda maior*) predstavil vlogo Bonaventura pri posredovanju Frančiškovega življenja. V atriju Frančiškanskega samostana Ljubljana – Center je potekala okrogla miza »Aktualnost srednjeveške misli«, na kateri sta poleg dr. Schlosser in dr. Shorta spregovorila še Gorazd Kocijančič in dr. Miran Špelič OFM. Predstavljeni sta bili še dve sveži slovenski izdaji Bonaventuro-

vih del, ki sta izšli v sozaložništvu Teološke fakultete UL in Založbe Brat Frančišek.

Jan Dominik Bogataj OFM je pripravil komentiran prevod Bonaventurovega »teološkega priročnika« *Brevilokvij* s spremno študijo, kjer je poleg predstavitve avtorja in njegovega dela raziskal tudi nekaj primerov recepcije na Slovenskem, tako glede slikarstva kot rokopijsnih ostalin. *Breviloquium* je sinteza Bonaventurove teologije, ki jo je avtor namenil študentom kot nekakšen kompandij.

Knjiga, ki ji je posvečena pričujoča recenzija, prinaša prevod dveh krajših Bonaventurovih del, *O trojni poti* (*De triplici via*) in *Kako se različne umetnosti zvajajo na teologijo* (*De reductione artium ad theologiam*). Prevedla ju je filozofinja in klasična filologinja Nena Bobovnik, ki na KU Leuven pripravlja doktorat iz srednjeveške filozofije. Poleg spremne besede z naslovom »Zaris srednjeveške in skica Bonaventurove filozofije« sta še dva uvoda v piščevo misel. Najprej tri kateheze, ki jih je papež Benedikt XVI. – ki se je na Bonaventurovo teologijo zgodovine osredotočil v habilitacijski nalogi – spomladi leta 2010 posvetil svojemu »prijatelju«, kot se sam izrazi; nato pa še esej »Teološko-filozofska hermenevtika pri sv. Bonaventuru in njen pomen za današnji čas«, ki ga je pripravil Branko Klun s Teološke fakultete UL.

Prevedeni deli izpostavljata dva različna odtenka Bonaventurove misli. Kratek spis *Kako se različne umetnosti zvajajo na teologijo*, avtorjevo nastopno predavanje na pariški univerzi, predstavlja programsko usmeritev. S pomočjo redukcije – s katero stopa po Avguštinovih sledih in ki je Bonaventurova najznačilnejša metoda – prikazuje, kako se vse človekove dejavnosti v končni inštanci pravzaprav nanašajo na teologijo, saj je ta posvečena prvemu Počelu (*principium*), iz katerega vse izhaja in na katero lahko vse zvedemo. Čeprav pri Bonaventuru ni govora o kakšnem fideizmu, sta razum in vera pri njem povezana: »Teologija je edina popolna modrost, ki začne z vrhovnim vzrokom kot počelom vsega povzročenege, kjer se konča filozofsko spoznanje« (*Brev.* 1.1.3). Že Avguštin je namreč zapisal: »Kar verujemo, dolgujemo avtoriteti, kar umevamo, dolgujemo razumu« (*De utilitate credendi* 11.25).

Bonaventurov *De reductione* z izrazom *artes* ne naslavlja klasičnih sedmih svobodnih umetnosti, temveč se pri govoru o filozofiji jezika oziroma razumski filozofiji posveča predvsem triviju (gramatiki, logiki, retoriki), nato pa še fiziki, matematiki, metafiziki, etiki in politiki, ki jih prišteva pod okrilje filozofije. Vendar ne se ustavi samo pri tem; velik del razprave nameni mehanskim umetnostim in čutnemu spoznanju. Prevajalka tako v spremni besedi utemelji prevodno rešitev za *artes* v smislu »umetnosti« in ne toliko »veščin«. Ker je govor tako o filozofiji kot o čutnoznavnih »vedah«, se zdi

rešitev kot prevod za srednjeveške *artes liberales* primerna. Delo lahko prav spričo Bonaventurove prizemljenosti, ki se ne boji razpravljati o tkalstvu, orožarstvu, hrani, gledališču in podobnem, v unikatnosti navdiha predstavlja visokosrednjeveško referenco za najrazličnejša področja človekovega zanimanja.

Drugi spis, *O trojni poti*, je za razliko od prvega žanrsko jasneje opredeljiv. Gre za eno Bonaventurovih osrednjih mističnih del, v katerem gradi na triadični strukturi duhovnega izkustva; to so pot očiščenja (*via purgativa*), pot razsvetljenja (*via illuminativa*) in pot zedinjenja (*via unitiva*). Areopagitovo apofatično mistiko postavlja ob bok Avguštinovemu katafatičnemu pristopu, bralca pa ob premišljevanju Božje presežnosti vodi onkraj razumskih zmožnosti, na pot zedinjenja z Bogom, pot kontemplacije.

Če je izdaji v prid, da je dvojezična, pa po drugi strani (enako kot pri *Brevilokviju*) ne morem pohvaliti oblikovanja. Obujeno zanimanje za Bonaventuro, sem je potrebno prišteti še Bogatajev prevod kratkega duhovnega spisa *Drevo življenja (Lignum vitae)* iz leta 2020, kaže vsekakor pozdraviti, saj od prvega slovenskega prevoda kakšnega njegovega dela – *Potovanje duše k Bogu (Itinerarium mentis in Deum)*, ki ga je poslovenil Silvester Novak – mineva 23 let. A če zbirka Pergamenti konzervativno ohranja videz prvega zvezka, to ne pomeni, da oblikovalske posodobitve niso mogoče. (Estetski pomisleki pri obravnavanem delu sicer zbledijo spričo naslovnice monografije *Ut bon(aventurian)i fiamus*, ki se suženjsko drži prastarega dizajna Znanstvene knjižnice Teološke fakultete.)

Bralca bi znal zmotiti mestoma dobeseden, strnjen prevajalski slog. Bolj kot razvozlanje in razpredanje sholastično strnjenih Bonaventurovih jezikovnih struktur je v ospredje postavljeno poustvarjanje izvornega učinka tovrstnih zjedrenih besedil, kar bodo mnogi pozdravili. V splošnem prevod teče lahkotno in z dovolj razčlenjenimi povedmi omogoča razumljivo branje.

Pri terminoloških izbirah se slovenski prevajalec hitro znajde na odprtem, saj lahko sodobne prevode srednjeveške filozofije in teologije preštejemo na prste ene roke. Mera med naslanjanjem na uveljavljeno sholastično izrazoslovje (*substantia* kot »podstat«) in iskanjem večje svežine in sodobnosti (*essentia* kot »bitnost«, *materia* kot »materija«) deluje intuitivno, strogo oko bi mestoma naletelo na nekonsistentnost. Zaradi anahronizma ne najbolj posrečena se bo komu zdela sintagma »filozofija jezika«, ki sloveni pojem *scientia sermocinalis* (str. 75), toda z vsebinskega vidika je pomen jasen. Podobno bi besedna zveza *quod factum est in Filii Dei incarnatione* bolje zvenela kot »kar se je zgodilo

z učlovečenjem Božjega Sina« kot pa »kar se je zgodilo v učlovečenju Božjega Sina« (str. 95) – a to so že stilistične malenkosti.

Ob prevodni suši na polju srednjeveške filozofije in teologije je vsako novo poslovenjeno besedilo potrebno pozdraviti. Obe knjigi prinašata v slovenski kulturni prostor svežino, misel serafskega učitelja prekipeva od izvirnosti, ustvarjalnosti in sintez. Kot taki bosta skorajda obvezno branje za resne študente filozofije in teologije, zaradi jezikovnega in kulturnega bogastva pa tudi za klasične filologe; in upati je, da bo pot do srednjeveške misli v prihodnosti odstrl še kakšen prevodni dosežek iste prevajalke.

Domen Iljaš OFM

* * *

Matej Hriberšek. *Slovenski doktorji klasične filologije na dunajski univerzi v obdobju 1872–1918*. 522 strani, 64 slik. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2021. Zbirka Življenja in dela: biografske študije. Trda vezava, 24 €. ISBN 978-961-05-0586-0.

Matej Hriberšek z monografijo *Slovenski doktorji klasične filologije na dunajski univerzi v obdobju 1872–1918* razširja in nadgrajuje raziskave, ki jih je izvedel za področje klasične filologije v sklopu projekta »Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov v avstro-ogrski monarhiji (1872–1918)«. Izbira letnic je logična: leta 1872 je v avstro-ogrski monarhiji prišlo do korenite reforme doktorskega študija (odtlej so doktorski kandidati morali pred promoviranjem napisati znanstveno disertacijo ter uspešno opraviti dva rigorozna), leto 1918 pa zaznamuje konec monarhije. Za to obdobje je na dunajski Filozofski fakulteti evidentiranih 11 doktoratov s področja klasične filologije. Hriberškov pogoj za uvrstitev kandidata na seznam ni bil le, da slednji izvira s slovenskega narodnostnega ozemlja, ampak tudi, da je za materni jezik na vpisnici navedel slovenščino. Čeprav za dva kandidata (Janeza Maslja in Franca Omerzo) v arhivski dokumentaciji ni zapisa o promociji, sta v knjigo vseeno vključena, saj sta opravila vse oziroma večino obveznosti, ki so bile zanjo pogoj.

Prvo poglavje predstavi znanstveni doktorat, kot so ga uvedli leta 1872. Takrat so bile opuščene disputacije o tezah, glede strogih doktorskih izpitov pa je bila sprejeta ureditev, ki je določala, da je moral kandidat pred pristopom k izpitoma (rigorozoma) predložiti pisno disertacijo o svobodno izbrani temi. Kandidatovo disertacijo sta ocenila dva referenta. Če sta jo oba ocenila pozitivno, je bil kandidat